

Міністерство освіти і науки України
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАФТИ І ГАЗУ

СМАЧИЛО Степан Михайлович

УДК 35.077-007.2:316.4.062:005.35:005.44"20/21"

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ
ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (КІНЕЦЬ ХХ –
ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

25.00.01 – теорія та історія державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Івано-Франківськ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ПрАТ "Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом".

Науковий керівник – доктор наук з державного управління, професор **РАДЧЕНКО Олександр Віталійович**, Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, головний науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор **БУЛЬБА Володимир Григорович**, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, декан факультету публічного управління та адміністрування;

кандидат наук з державного управління **ОБІХОД Михайло Михайлович**, Львівська обласна державна адміністрація, завідувач сектору з реалізації реформи системи інституційного догляду та виховання служби у справах дітей.

Захист відбудеться *30 жовтня 2020 року об 11 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради К 20.052.07 Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу за адресою: 76010, м. Івано-Франківськ, вул. Короля Данила, 13, к. 12-21.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу за адресою: 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15.

Автореферат розісланий *28 вересня 2020 року*.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.В. Мазак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Найбільш всеохоплюючим явищем початку третього тисячоліття є глобалізація, в яку втягуються всі країни та регіони, мегаполіси й окремі особистості. Одночасно, глобалізація видозмінює звичні межі та зміст "соціального простору", "соціального буття", тощо. Однією з основних характеристик глобалізації є послаблення, а точніше – суттєва трансформація ролі держави в багатьох сферах життя суспільства, в тому числі і в соціальній.

В демократичному світі держава може стало розвиватися тільки за умови, якщо її політика спрямована на підвищення добробуту населення та на забезпечення гідного рівня і якості життя громадян. В системі державного управління організація цього магістрального напрямку розвитку покладена на соціальні функції держави. Це актуалізує спроби дослідити, проаналізувати і зробити наукові висновки з проблем реалізації соціальних функцій держави в умовах глобалізації. Особливе значення з'ясування генезису та змісту соціальної функції держави має не тільки для теорії, але і для практики державотворення, адже саме функції держави визначають її сутність та соціальну природу.

Соціальний стан сучасного українського суспільства характеризується численними соціальними ризиками, що набули загрозливих розмірів: зростання бідності та злиденності на фоні подальшого збагачення олігархів, відтік працездатних громадян за кордон вже визнаються серед основних загроз національній безпеці держави. Неусвідомлення конкретного змісту соціальних функцій держави спричиняє такі негативи сьогодення як: проблеми в реформуванні пенсійної системи; криза у сфері охорони здоров'я; наднизька ефективність державної соціальної допомоги, що спричиняє масштабну соціальну ексклюзію громадян України. Тому насамперед, від концептуального розуміння соціальних функцій держави залежать відповіді на важливі питання: про критерії прогресу в розвитку суспільства, про стан демократії та ролі інститутів громадянського суспільства, про відношення держави та суспільства до людини, як до найвищої цінності.

Характеризуючи сучасну соціальну політику України фахівці наголошують на відсутності чіткого розуміння пріоритетів держави в організації соціальних заходів, відзначають елементи безсистемності і зайвого патерналізму в питаннях соціального захисту населення. Подолання такого, очевидно незадовільного становища, неможливо без належного теоретичного осмислення трансформацій соціальної функції держави, без дослідження їх можливих ризиків, в тому числі і за допомогою вивчення досвіду сучасних європейських держав. Все це зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування характеру і тенденцій розвитку соціальних функцій держави, вироблення наукових рекомендацій щодо подальшого реформування існуючої системи соціально-економічних відносин, наближення вітчизняних соціальних стандартів та рівня життя до європейського рівня шляхом розвитку соціальних функцій сучасної України в умовах глобалізаційних викликів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що теоретико-методологічні засади формування та реалізації соціальної функції держави є предметом наукових досліджень фахівців галузей державного управління й публічного адміністрування, політології й права, соціології й політекономії.

Дослідженню змісту та особливостей світових моделей соціальної держави як концептуального втілення ідеї забезпечення соціальної функції держави, впливу глобалізації на трансформацію соціальної сутності держави відводилось важливе місце

у працях відомих зарубіжних учених: А. Аслунд, Р. ван Беркель, Б. Вейнер, Ф. Вернер, Д. Воухан-Вайтхед, Т. Ганслі, Д. Гарланд, В. Делтей та В. Кіров, Дж. Дулвік та А. Мартін, Д. Дженсон, Г. Еспінг-Андерсен, Н. Жільберт, Н. Каквані та Х. Сон, П. Кеннеді, Р. Лістер, Н. Морель, Б. Пал'єр та Дж. Пелм, Дж. Райс та М. Прінс, Р. Роговські, С. Романо та Дж. Пунзіано, Дж. Сімпсон та С. Коннор, А. Сапір, П. Спікер, П. Утінг, С. Разаві та Р. Буххольц, С. Хірדман, Р. Шапін, Б. Шмугнерова, С. Шпіро та Е. Юхтман-Йяар, Д. Щек. Науковий доробок цих дослідників є класичним, базовим сегментом сучасного наукового дискурсу з даної проблеми та основою для сучасних концепцій реалізації соціальних функцій держави глобалізаційної доби. У сучасному вітчизняному науковому дискурсі проблематика забезпечення соціальної функції держави та феномену соціальної держави в цілому розглядається у роботах таких вчених як: М. Білей, О. Білик, В. Бульба, Р. Войтович, Н. Галіцина, І. Геєць, С. Горбатюк, В. Гошовська, О. Данич, Н. Деєва, О. Джурасва, К. Дубич, І. Кичко, О. Кіндратець, А. Колот, В. Косович, А. Краковська, І. Куташев, С. Наумкіна та О. Зіскін, М. Обіход, О. Петрос, О. Приятельчук, Д. Севрюков, А. Сіленко, Д. Сковронський, О. Ситник та О. Сільверстова, В. Тропіна, Н. Хома, Ю. Чалюк, Е. Шпаков та Д. Гвасалія.

Незважаючи на вагомий напрацювання аналіз наукових праць зазначених дослідників змушує зробити висновок про наявність невирішених раніше частин загальної проблеми, зокрема відсутнє системне наукове бачення трансформації соціальної функції сучасної держави та самої парадигми "соціальної держави" в синергетично-міждисциплінарному вимірі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження відповідає пріоритетним напрямкам фундаментальних і прикладних наукових досліджень України у сфері державного управління з питань формування та реалізації соціальної функції держави у системі публічного управління. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідних робіт, що реалізуються у рамках науково-дослідницької теми Міжрегіональної Академії управління персоналом у процесі розробки науково-дослідної роботи: "Теоретико-методологічні основи становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні й психологічні проблеми" (номер державної реєстрації 0113U007698). Внесок автора полягає у теоретичному обґрунтуванні соціальної функції держави в управлінні соціальним розвитком, на основі чого запропоновано низку методологічних положень та рекомендацій щодо удосконалення механізмів, інструментів та методів реалізації державної соціальної політики.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування сутності й змісту процесів трансформації соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації, визначення на основі цього провідних світових трендів й розробки рекомендацій для вдосконалення діяльності системи публічного врядування України щодо реалізації соціальної функції в нашій державі.

Реалізація визначеної мети зумовила постановку й вирішення таких завдань:

- з'ясувати онтологічну сутність, зміст та природу феномену соціальної функції держави;
- систематизувати дискурсне поле проблематики наукового розуміння формування та забезпечення соціальної функції держави;
- узагальнити основні парадигми та концепції формування й реалізації соціальної функції держави кінця ХХ – початку ХХІ століття;
- розкрити сучасні наукові підходи до трансформації соціальної функції держави

періоду глобалізації;

– виокремити й охарактеризувати основні світові моделі соціальної держави та провідні тренди забезпечення соціальної функції держави в провідних демократичних державах;

– визначити особливості генезису діяльності органів публічного врядування з формування й реалізації державної політики щодо реалізації соціальної функції держави в Україні;

– розкрити актуальний стан та проблеми формування й реалізації соціальної функції Української держави в умовах глобалізації;

– розробити пропозиції щодо вдосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в сучасній Україні.

Об'єктом дослідження є процес трансформації соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації. Предмет дослідження – система органів публічного врядування та її діяльність з формування й реалізації державної політики щодо реалізації соціальної функції держави в Україні.

Методи дослідження. Методологічна основа проведеного дослідження базується на застосуванні низки взаємопов'язаних загальнонаукових та спеціальних методів (системний, історико-компаративний, структурно-функціональний, узагальнення та систематизація, індукція і дедукція, аналіз і синтез, єдності цілого й частини, проблемного й прогностичного аналізу). Так, на основі узагальнення джерельної бази наукового дискурсу було систематизовано 8 кластерів сучасних наукових підходів до розуміння соціальної функції держави, уточнено основні дефініції та поняття, що складають понятійно-категоріальний аналіз предметного простору дослідження (підрозділи 1.1; 1.2). Системний підхід дозволив розглянути інституційні та процесуальні аспекти діяльності органів публічного врядування щодо реалізації соціальної функції держави, що дало можливість розкрити основні парадигми та концепції формування та реалізації соціальної функції держави кінця ХХ – початку ХХІ століття (підрозділ 1.3).

Історико-компаративний та структурно-функціональний методи стали підґрунтям характеристики процесів становлення й розвитку основних світових моделей забезпечення соціальної функції держави в США, Центральній та Північній Європі (підрозділи 2.1 – 2.3). Використання емпіричних методів забезпечило розкриття закономірностей становлення й розвитку діяльності органів публічного врядування з формування й реалізації державної політики щодо реалізації соціальної функції держави в Україні (підрозділ 3.1). Завдяки проблемному й прогностичному підходам проаналізовано сучасний стан та визначено ключові проблеми формування й реалізації соціальної функції Української держави в умовах глобалізації (підрозділ 3.2). Завдяки застосуванню методів аналізу й синтезу, індукції й дедукції запропоновано низку напрямків вдосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в сучасній Україні (підрозділ 3.3).

У дисертації знайшли відображення публікації, засновані на сучасному дослідницькому матеріалі – монографіях, дисертаційних дослідженнях, матеріалах наукових семінарів, конференцій з питань щодо формування та реалізації соціальної функції держави в умовах глобалізації відповідно до завдань, поставлених у дисертаційному дослідженні. Інформаційною базою слугували законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, законодавчі та нормативні

документи Європейського Союзу та Ради Європи, наукова література, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні сутності й змісту процесів трансформації соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації, визначенні на основі цього провідних світових трендів й розробці рекомендацій для вдосконалення діяльності системи публічного врядування України щодо реалізації соціальної функції в нашій державі.

Основні наукові результати, які характеризують новизну результатів виконаного дослідження, полягають у тому, що:

удосконалено:

– понятійно-категоріальний предметний простір науки державного управління шляхом уточнення понять "функція держави" та "соціальна функція держави" через виокремлення й розкриття адміністративних, захисних, стимулюючих, інвестиційних, емансипаторських та соціально-реабілітаційних структурно-цільових складових соціальної функції держави, що мають реалізовуватися у відповідних соціально-адміністративній, соціально-захисній, соціально-стимулюючій, соціально-інвестиційній, соціально-емансипаторській та соціально-реабілітаційній політиках органів публічної влади держави;

– систематизацію дискурсного поля проблематики дослідження соціальної функції держави, що відрізняється виокремленням восьми основних груп класифікаційних ознак і які лягли в основу авторської систематизації досліджуваного дискурсного простору та характеристики 8 кластерів на базі наступних підходів: загальнофілософського, вузькодисциплінарного, категоріально-понятійного, парадигмально-концептуального, компаративно-історичного, інструментального, структурно-інституційного, перспективного;

– положення теорії соціальної держави шляхом визначення п'яти ключових принципів і чинників використання зарубіжного досвіду реалізації соціальної функції держави в Україні: 1) якісна соціальна політика та соціальна стратегія залежать, насамперед, від рівня функціонування демократичної публічної влади; 2) напрями та стратегічні пріоритети соціальної політики є похідними від стану розвитку економіки, що вирішальною мірою впливає на здатність держави реалізовувати дієву соціальну політику, розробляти й втілювати соціальні програми; 3) використання досвіду провідних держав світу має відбуватися тільки з урахуванням власного історичного досвіду, особливостей національної культури, менталітету та політичної культури, нехтування якими призводить до руйнування самої національної моделі соціальної держави, її системи соціального забезпечення та банкрутству самої держави; 4) найбільш пов'язаними з українськими соціальними традиціями, де важливе місце посідають ідеї соціальної справедливості і захищеності слід визнати німецьку та скандинавську (соціал-демократичну) моделі соціальної держави; 5) стратегія соціальної політики жодною мірою не може базуватися на популістських рішеннях керівництва держави й політичній доцільності, а має враховувати постійний розвиток національного господарства та забезпечувати зростання видатків на соціальну сферу;

– науково-методологічний підхід до розкриття особливостей трансформації соціальної функції держави в умовах глобалізації, що відрізняється усвідомленням нової ролі соціальної політики в забезпеченні економічної та соціальної динаміки, а саме в державі соціального типу, в суспільстві, в якому людина розглядається не тільки як фактор, але й як головна цінність; метою соціально-економічного розвитку є те, що економічна політика має розглядатися виключно як складова соціальної політики,

головним змістом якої стає запобігання, обмеження або ліквідація негативних наслідків здійснення політичних, економічних, правових перетворень відповідно до економічних можливостей держави та принципу соціальної справедливості.

дістали подальшого розвитку:

– наукове висвітлення генезису становлення феномену соціальної держави як відповідного соціально-політичного інституту для задоволення загально соціальних потреб суспільства, що відрізняється синергетичним поєднанням діяльності всіх органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства, спрямованої на активізацію, стимулювання, заохочення участі в формуванні й реалізації соціальної політики позадержавних інститутів на основі принципу субсидіарності, коли громадяни виступають не лише як споживачі соціальних благ – але й як їх виробники та надавачі;

– розкриття специфічних характеристик виконання державою соціальної функції у провідних демократичних країнах світу, що відрізняється авторським узагальненням та обґрунтуванням універсальної моделі соціальної функції держави, що визначає витрати на соціальні послуги як інвестиції у людський капітал та спрямовується на досягнення соціальної справедливості у суспільстві, скорочення нерівності в розподілі соціальних та економічних ресурсів шляхом абсолютного зменшення різниці в статусі та доходах, переважання методів прямого (цільового) бюджетного перерозподілу з посиленням ролі у наданні адресної допомоги приватних та муніципальних (комунальних) служб соціального забезпечення;

– сучасні наукові підходи до трансформації соціальної функції держави періоду глобалізації, що відрізняється виокремленням наступних її ключових тенденцій: 1) глобалізація посилює суперечливі взаємини соціальної держави та громадянського суспільства й призводить до кризи соціальної держави; 2) традиційна національна держава добробуту все більше втрачає свою конкурентоспроможність внаслідок чого створюється новий, наднаціональний простір; 3) майбутнє сучасних соціальних держав все більше пов'язується з розбудовою соціально-економічної системи нового типу, характерного для епохи інформаційного суспільства, що спирається на інформацію, знання та сучасні ІТ-технології та штучний інтелект; 4) сучасний світ є глобалізованим і взаємозалежним, в ньому все більшу роль відіграють не матеріальні ресурси і фізична праця, а людський інтелектуальний потенціал, компетенції, якими люди володіють;

– узагальнення сучасного стану та проблем реалізації соціальної функції Української держави в умовах глобалізації, що відрізняється виокремленням низки характерних тенденцій, серед яких: фактична руйнація державної системи соціального захисту й соціального забезпечення; відсутність стратегічних документів щодо формування та реалізації соціальної політики держави; безсистемність та неузгодженість дій органів публічної влади у сфері соціального захисту населення; зростання розриву доходів між багатими й бідними прошарками населення; розгортання соціально-демографічної кризи в Україні, переважання чисельності жіночого населення над чоловічим; переважання смертності над народжуваністю; провальна міграційна політика України, що призводить до критичного відтоку молоді.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження частково реалізовані, перебувають в процесі реалізації та можуть бути впроваджені у подальшому в сфері державного управління соціальним розвитком. Зокрема, результати дисертаційного дослідження реалізовані в практичній діяльності Львівського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Львівської обласної державної адміністрації

(довідка про впровадження від 20.07.2020 р. № 405), Департаменту соціальної політики Івано-Франківської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження від 19.03.2020 р. № 451/1/02-20/02) та Українського товариства сприяння соціальним інноваціям (довідка про впровадження від 21.11.2019 р. № 13). В діяльності цих інституцій враховано методологічні положення дисертації, що стосуються посилення соціального захисту населення, стимулювання соціальної активності та відповідальності, координації діяльності всіх органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства, спрямованої на активізацію, заохочення участі в формуванні й реалізації соціальної політики інститутів громадянського суспільства, територіальних громад та громадян.

Основні положення дисертації можуть бути використаними при викладанні нормативних і спеціальних курсів з проблем публічного управління, соціальної політики взаємодії держави та громадянського суспільства, місцевого самоврядування у вищих навчальних закладах. Зокрема, результати дослідження вже використані в науковому та навчальному процесі Міжрегіональної академії персоналу при викладанні навчальних курсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею автора, в якій викладені його погляди на вирішення проблем публічного управління у сфері формування та реалізації соціальної функції держави. Усі висновки і положення, винесені на захист, розроблені дисертантом особисто. З наукової праці, виконаної у співавторстві [8], в роботі використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистого доробку дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї, висновки, пропозиції, отримані в дисертації, оприлюднені на наукових та науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних, всеукраїнських та за міжнародною участю, зокрема, таких як: "Роль суспільної комунікації та мас-медіа в процесах європейської інтеграції" (Польсько-Українська міжнародна наукова конференція за підтримки Президента України Петра Порошенка, Ченстохова, Польща, 2017); "Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України" (VI Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та аспірантів, Київ, 2017); "Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах" (круглий стіл, Київ, 2018; 2020); "Публічне управління XXI ст.: світові практики та національні перспективи" (XVIII Міжнародний науково-практичний конгрес, Харків, 2018); "Публічне управління в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку" (Щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю, Київ, 2018); "Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи" (9-та міжнародна науково-практична конференція, Херсон, 2018); "Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти" (III Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю, Полтава, 2018); "Європейський вимір реформування публічного управління в Україні" (Міжнародна науково-практична конференція, Київ, 2018); "Сучасне управління: проблеми та актуальні питання XXI століття" (Міжнародна науково-практична конференція молодих науковців, Харків, 2018); "Інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях" (Міжнародна науково-практична конференція, Київ, 2018); "Актуальні проблеми формування та реалізації публічної політики України в умовах глобалізації" (Всеукраїнська науково-практична конференція, Черкаси, 2019); "Державна політика щодо місцевого самоврядування:

стан, проблеми та перспективи" (10-а Всеукраїнська науково-практична конференція, Херсон, 2019).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 21 науковій праці, з них 5 статей опубліковано у виданнях, включених до переліку фахових у галузі науки "Державне управління", 3 – у зарубіжних наукових виданнях (в тому числі в 1 у виданні, що індексується в наукометричній базі Scopus), 13 тез доповідей – у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 286 сторінок комп'ютерного тексту, основний зміст викладено на 235 сторінках. Робота містить 1 таблицю, 4 рисунки, 6 додатків. Список використаних джерел охоплює 311 найменувань, зокрема 43 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* сформульовано наукову проблему дослідження, обґрунтовано вибір теми та її актуальність, зв'язок роботи із науковими програмами, планами та темами, визначено мету й основні завдання дослідження, його об'єкт, предмет, методи, висвітлено наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію про їх апробацію й упровадження, про кількість публікацій за темою дисертації.

У *першому розділі* – "Теоретичні засади формування та реалізації соціальної функції держави" – розкрито проблематику формування та реалізації соціальної функції держави в умовах глобалізації й систематизовано сучасні наукові підходи до зазначеної проблематики в українському публічному дискурсі; охарактеризовано й уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження; досліджено генезу, суть та природу соціальної функції держави; виокремлено основні парадигми та концепції формування та реалізації соціальної функції держави кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Запропоновано систематизувати дискурсний простір обраного предмету дослідження шляхом умовного виокремлення наступних підходів: загальнофілософського, вузькодисциплінарного, категоріально-понятійного, парадигмально-концептуального, структурно-інституційного, інструментального, компаративно-історичного, проспективного. На основі цих підходів запропоновано авторську систематизацію досліджуваного дискурсного простору у восьми кластерах, що дає змогу певної систематизації наукового бачення особливостей становлення, формування і реалізації соціальної функції держави, змісту й сутності концепту "соціальної держави" та спонукає до проведення подальших джерелознавчих досліджень у сфері соціальної політики сучасної держави, її модернізації та формування соціальних держав.

Визначено, що наукове розуміння сутності й змісту, формування й реалізації соціальної функції держави перебуває у динамічному розвитку, адже його постійно коригують нові умови розвитку держави та проблематика життєдіяльності суспільства, що перебуває під впливом процесів глобалізації, які формують певні цивілізаційні вектори світового розвитку у т. ч.: екологія, ядерне озброєння і військові конфлікти, демографія та міграційні процеси викликані різними подіями, сировинні та інші глобальні проблеми. Тому відзначено системні й динамічні зрушення у формуванні та реалізації соціальної функції держави, що покликана в основному уберігати державу від соціальних потрясінь, у т. ч. через пошук нових шляхів економічного розвитку, які

мають призвести до усвідомлення правлячою елітою – забезпечення належного рівня життя громадянам країни може здійснюватися через інтеграцію у світове співтовариство та необхідність створення умов для повноцінного розвитку кожного громадянина України.

Із застосуванням міждисциплінарного підходу уточнено низку понять, зокрема, "функція держави", "соціальна функція держави", "соціальна трансформація", "соціальна безпека", "соціальні механізми трансформаційних процесів", "трансформація соціальної функції держави". Так, обґрунтовано, що соціальна функція держави містить в собі низку структурно-цілевих складових (адміністративних, захисних, стимулюючих, інвестиційних, емансипаторських та соціально-реабілітаційних), що мають реалізовуватися у відповідних соціально-адміністративній, соціально-захисній, соціально-стимулюючій, соціально-інвестиційній, соціально-емансипаторській та соціально-реабілітаційній політиках органів публічної влади держави. Під соціальною трансформацією визначається процес внутрішніх змін суспільства, що долає втрачену ним соціальну рівновагу. Саме цим трансформації відрізняються від реформ, що завжди являють собою оновлення (зміну стану) існуючих інститутів без принципового їх зламу і відносяться, як правило, до часткових змін суспільства та мають справу, насамперед, з адміністративними та соціально-технічними процесами.

Обґрунтовано, що науково-теоретичні засади трансформації соціальної функції держави повинні базуватись на динаміці економічного розвитку, потребах громадян та мають використовувати різні форми роботи з громадськими організаціями для вивчення громадської думки щодо ефективності соціальної політики держави. Сама дефініція "трансформація соціальної функції держави" вбачає дії держави по модернізації владних повноважень, які б відповідали потребам суспільства, що динамічно змінюються і на які впливають процеси глобалізації, у тому числі, через європейський вектор розвитку країни.

Дослідження основних парадигм та концепцій формування й реалізації соціальної функції держави кінця ХХ – початку ХХІ століття дало змогу стверджувати, що задекларовані державою соціальні функції та їх реалізація, свідчать про перехід держави до якісно нової сутнісної форми існування – соціальної держави. Є спроби пояснити сутність соціальної держави через її політичну, а точніше ідеологічну природу, звідси впливає й існуюча її типологізація: ліберальна соціальна держава; консервативна соціальна держава; соціал-демократична соціальна держава. Нині окреслюється така модель соціальної держави, яка звужує власні функції держави та одночасно на принципах субсидіарності заохочує до соціальної роботи інститути громадянського суспільства, стимулює особисту відповідальність громадянина за власне майбутнє. Громадяни в такій моделі вже не лише споживачі соціальних благ – але й виробники і надавачі. Модель соціальної держави в Україні не повинна мати ознаки патерналізму, а має будуватись на концепції держави загального добробуту та ствердити основним принципом нової соціальної політики забезпечення органами публічного врядування держави лише визначених базових соціальних гарантій найбільш злидненим прошарком населення, а іншим створює рівні умови для реалізації та виступає головним суб'єктом реалізації соціальних інвестицій у розвиток соціальної сфери.

У *другому розділі* – *"Становлення та розвиток основних світових моделей забезпечення соціальної функції сучасної демократичної держави в умовах глобалізації"* – виокремлено й охарактеризовано основні світові моделі соціальної держави та провідні тренди забезпечення соціальної функції держави в провідних демократичних

держав, зокрема детально охарактеризовано модель забезпечення соціальної функції Сполучених Штатів Америки, центрально-європейські та скандинавську моделі.

Визначено, що виконання державою соціальної функції у різних країнах світу залежить від особливостей діяльності суспільних інститутів забезпечення загального добробуту, національних особливостей і культурних традицій. Попри значні соціально-політичні та фінансово-економічні відмінності в країнах з розвинутою ринковою та перехідною економікою, зарубіжний досвід трансформації та реалізації соціальної функції держави з урахуванням національної специфіки може бути корисним для розробки ефективної моделі соціальної держави й в Україні.

Американській моделі виконання соціальної функції властива низка ознак, серед яких найважливішими визнаються: переважання в соціальній політиці держави ліберального компонента; переніс центру ваги й провідної ролі у сфері соціальної допомоги та захисту громадян на волонтерство та різного роду асоціативні організації; вагомий вплив та роль в суспільстві страхових механізмів соціального захисту; розбудова системи соціальної роботи відбувається за принципом децентралізації.

Переважаюча ліберальної складової в американській державній соціальній політиці зумовлює подальшу комерціалізацію сфери соціального обслуговування, значну частку сформованого ринку приватного страхування в діях, дотримання реструктивної політики, яка обмежує заходи держави з допомоги на ринку праці, менше охоплення населення соціальними гарантіями, ніж у західноєвропейських країнах. У США велика кількість приватних агентств задіяна в соціальній роботі та широко поширена практика платних соціальних послуг. Відмінною характерною рисою американської моделі реалізації соціальної функції є децентралізація, що зумовлює розробку, впровадження та реалізацію різноманітних соціальних федеральних програм безпосередньо на рівні конкретних штатів і місцевих муніципальних утворень.

Вагомий вплив на формування соціальної політики та реалізації соціальної функції держави у європейських країнах здійснює Соціальна хартія (Social Charter), яку підписали всі держави ЄС, крім Великої Британії, під назвою Декларація "Хартія основних соціальних прав робітників". Ціннісну основу соціальної політики та забезпечення соціальної функції держав ЄС складає почуття "європейської ідентичності", яке базується на глибоко вкорінених спільних "європейських цінностях".

У скандинавській (соціально-демократичній) моделі провідну роль у соціальному захисті населення відводиться державі, яка надає базове забезпечення всім громадянам країни з державного та місцевого бюджетів. Якщо ліберальна модель передбачає обов'язок кожного громадянина особисто піклуватися та забезпечувати власний добробут, скандинавська модель ґрунтується на концепції "солідарності", за якою проблемами соціального захисту опікується, насамперед, держава та все суспільство. Саме тому цю модель інакше називають солідарною і крім країн північної Європи вона найшла практичне втілення також ще у Нідерландах та Швейцарії. Скандинавська модель соціального захисту наголошує, що незалежно від віку й працездатності всі люди мають однакову цінність, держава та суспільство не вправі залишити слабких членів суспільства поза увагою й мають піклуватися, щоб вони також мали можливість для задоволення своїх потреб.

В ході аналізу світового досвіду вироблення моделі соціальної держави, соціальної функції та політики, реалізації соціальної функції держави автор поділяє думку Л. Ільчука та низки інших науковців стосовно того, що:

– соціальна політика держави та її стратегія розвитку соціальної сфери значною мірою залежать від форми державного устрою та сформованого політичного режиму, загального рівня політичної культури суспільства;

– стратегічні напрями та пріоритети державної соціальної політики, державні соціальні стандарти та гарантії безпосередньо залежать від стану економічного розвитку країни, спроможності державного бюджету фінансувати різноманітні соціальні програми, покликані забезпечити гідне життя громадян;

– просте копіювання кращого досвіду закордонних моделей соціальної держави без врахування національного менталітету, особливостей історичного розвитку та політичної культури суспільства не гарантує позитивного ефекту, проте може призвести до руйнації всієї системи державного соціального забезпечення, соціальних криз та потенційно здатне спричинити дефолт самої держави. Позитивні кейси соціальної політики інших держав вимагають ретельного вивчення й екстраполювання на власну соціальну практику лише з оглядом на економічні, соціально-політичні та культурно-ментальні можливості нашої держави;

– найбільш привабливою для України з-поміж відомих зарубіжних моделей державної соціальної політики слід визнати соціал-демократичну, насамперед, такі її національні варіанти, як скандинавська та німецька соціальні моделі з їх опертям на сучасне ринкове господарство з яскраво вираженим соціальним характером національної економіки та тривалою сталістю демократичного політичного устрою. Ці моделі значною мірою наближені до українських історичних та політичних традицій, де серед суспільних цінностей домінують ідеї соціальної справедливості та захищеності;

– стратегія соціальної політики ні в якій мірі не може слугувати популістським забаганкам керівництва держави або ставати заручницею виборчих технологій, а, насамперед, має враховувати постійний розвиток національного господарства, а відтак і збільшення видатків на розвиток соціальної сфери.

Залежно від співвідношення різних елементів у загальній структурі системи соціального захисту виділяються його різні моделі. Оскільки в основному завжди переважали два елементи – державне соціальне забезпечення або соціальне страхування, то зазвичай і моделі були побудовані із урахуванням суми коштів, що забезпечувала соціальний захист: чи універсальна система (яка фінансується з державного бюджету) чи страхова.

Основними перевагами універсальної моделі соціальної функції держави є досягнення соціальної справедливості у суспільстві, скорочення нерівності в розподілі соціальних та економічних ресурсів шляхом абсолютного зменшення різниці в статусі та доходах. За такого підходу держава гарантує визначений рівень доходів і соціальних послуг незалежно від особистого трудового внеску. У забезпеченні потреб найменш захищених верств населення переважають методи прямого (цільового) перерозподілу через бюджет та податкову систему.

На основі проведеного аналізу світового досвіду визначено ключові особливості трансформації соціальної функції держави в умовах глобалізації, що полягають в усвідомленні нової ролі соціальної політики в забезпеченні економічної та соціальної динаміки, а саме в державі соціального типу, в суспільстві, в якому людина розглядається не тільки як фактор, але й як головна цінність; метою соціально-економічного розвитку є те, що економічна політика має розглядатися виключно як складова соціальної політики, головним змістом якої стає запобігання, обмеження або ліквідація негативних наслідків здійснення політичних, економічних, правових

перетворень відповідно до економічних можливостей держави та принципу соціальної справедливості.

Розкриття й узагальнення специфічних характеристик виконання державою соціальної функції у провідних демократичних країнах світу дозволило автору обґрунтувати універсальну модель соціальної функції держави, що визначає витрати на соціальні послуги як інвестиції у людський капітал та спрямовується на досягнення соціальної справедливості у суспільстві, скорочення нерівності в розподілі соціальних та економічних ресурсів шляхом абсолютного зменшення різниці в статусі та доходах, переважання методів прямого (цільового) бюджетного перерозподілу з посиленням ролі у наданні адресної соціальної допомоги різного роду приватних і комунальних (муніципальних) служб соціального захисту.

У *третьому розділі* – "Сучасний стан та проблеми забезпечення соціальної функції держави в Україні" – розкрито особливості генезису діяльності органів публічного врядування з формування й реалізації державної політики щодо реалізації соціальної функції держави в Україні; проведено аналіз сучасного стану та проблем формування й реалізації соціальної функції Української держави в умовах глобалізації; запропоновано напрямки вдосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в сучасній Україні.

Обґрунтовано, що генезис діяльності органів публічного врядування з формування й реалізації державної політики щодо реалізації соціальної функції держави в Україні тісно пов'язаний зі становленням соціальної держави й досліджується як об'єктивний та закономірний наслідок суспільно-політичних трансформацій: а) самої держави та системи органів публічного врядування, б) політико-правової системи, в) суспільно-владних відносин. Цей підхід дозволяє враховувати як динамічний розвиток самого суспільства та суспільних відносин, так і динамічний розвиток держави, яка також в ході історичного процесу зазнає системних трансформацій. Виходячи з цього аспекту – держава постає елементом, що зазнає впливу з боку суспільства, але реагує на нього шляхом прийняття рішення (соціального регулювання), або ж через реалізацію соціальної функції.

З позиції філософії неоінстинктивізму з-поміж антропологічних витоків держави саме соціальна функція держави виступає основоположною, а економічна та політична – вторинними та похідними від соціальної функції. Винятковість соціальної функції, підтверджується історичним процесом. Якраз реалізація соціальної функції сприяла досягненню компромісів у політичній класовій боротьбі, внаслідок чого на політичну арену виходить громадянське суспільство як впливовий соціальний феномен.

Визначено, що соціальна функція Української держави характеризується процесами поступової гуманізації, хоча і в цьому напрямі державної діяльності, спрямованому на підтримку малозахищених верств населення, накопичилося багато невирішених завдань, а її зміст – запобіганням, обмеженням або ліквідацією небажаних наслідків, які настали після здійснення політичних, економічних, правових перетворень відповідно до економічних можливостей держави та принципу соціальної справедливості.

Аналіз сучасного стану та проблем формування й реалізації соціальної функції Української держави в умовах впливу глобалізації на реалізацію соціальних функцій держави і в цілому на майбутнє соціальної держави вказує на те, що в глобалізованому сучасному світі традиційна "держава добробуту" все більше втрачає конкурентоспроможність й звиклі європейські національні моделі не вписуються в новий наднаціональний простір (ЄС).

Глобалізація посилює суперечливі взаємини соціальної держави та громадянського суспільства і призводить до кризи соціальної держави і на глобальному, і на національному рівні. Сьогодні в Україні в умовах гібридної війни глобальною для країни стала проблема збройної агресії РФ на Донбасі, довготривалість якої призводить до певного руйнування соціального устрою держави, поглиблення політичної, економічної криз, виникнення численних проблем у соціальній сфері. Основними тенденціями процесів глобалізації кінця ХХ – початку ХХІ століття можна назвати: 1) посилення суперечливості взаємин держави та громадянського суспільства, що призводить до кризи соціальної держави; 2) все більша втрата конкурентоспроможності традиційної національної держави добробуту, внаслідок чого створюється новий, наднаціональний простір; 3) майбутнє сучасних соціальних держав все більше пов'язується з розбудовою соціально-економічної системи нового типу, характерного для епохи інформаційного суспільства, що спирається на інформацію, знання та сучасні ІТ-технології й штучний інтелект; 4) сучасний світ є глобалізованим і взаємозалежним, в ньому все більшу роль відіграють не матеріальні ресурси і фізична праця, а людський інтелектуальний потенціал, компетенції, якими люди володіють.

Нормативно-правовою основою реалізації соціальної функції Української держави, а також основою її генезису виступає національна система соціального законодавства, що регулює суспільно-владні відносини у сфері соціального захисту та державної соціальної політики, формує передумови ефективної реалізації політичних та соціальних прав громадян, використання сучасних видів та форм соціального захисту, державного контролю за дотриманням соціального законодавства. Варто розгорнути інформаційну систему громадянсько-правової просвіти задля укріплення в соціальній свідомості необхідності відстоювання власних прав і свобод, розуміння конституційних зобов'язань держави перед суспільством та громадянином.

Основними викликами щодо загроз оптимізації реалізації соціальної функції держави у загальному вигляді визначені наступні: фактична руйнація державної системи соціального захисту й соціального забезпечення; відсутність стратегічних документів щодо формування та реалізації соціальної політики держави; безсистемність та неузгодженість дій органів публічної влади у сфері соціального захисту населення; провальна міграційна політика держави; зростання розриву доходів між багатими й бідними прошарками населення; низька частка заробітної плати у вартості продукції, що стимулює зростання бідності громадян та знекровлює систему соціального страхування в цілому; проблеми реалізації додаткового соціального захисту для низки категорій населення; існування протиріччя між декларуванням гарантій достойного рівня соціальних послуг та реальним станом фінансування системи соціального захисту; розгортання соціально-демографічної кризи в Україні, переважання чисельності жіночого населення над чоловічим; велика кількість самотніх; переважання смертності над народжуваністю; старіння населення; суперечність між широким розумінням соціальних послуг і вузьким визначенням соціального захисту як сфери їх застосування.

Для удосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в Україні необхідно трансформувати цю функцію в управлінні соціальним розвитком до нових умов розвитку з врахуванням глобалізаційних процесів, а розвиток інструментарію державного регулювання має супроводжуватися появою таких характеристик механізмів державного управління як відкритість, гнучкість, партнерство з громадянським сектором, надання переваги методам стимулювання й заохочення над домінуванням патрунування, різноманітних обмежень та регламентуючих процедур. Активна соціальна політика має бути націлена на стимулювання економічного

зростання. Для побудови нової моделі соціальної функції держави необхідно забезпечити такі умови: здійснення превентивних заходів для забезпечення певного життєвого рівня; узгодженість компонентів соціального забезпечення; розвиненість ринку; досконалість системи оподаткування; інституціоналізація соціальної політики.

Серед основних напрямків удосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в Україні вчені та практики виокремлюють запровадження державних соціальних стандартів, що являють собою законодавчо визначені соціальні норми та стандарти (комплекс нормативів і соціальних стандартів), на основі яких встановлюються відповідні рівні першочерговості гарантування державою соціальних прав громадян та механізмів їх соціального захисту. До напрямків подальшого вдосконалення реалізації соціальної функції держави, запропоновано віднести: законодавче визначення стратегічних напрямів соціальної політики держави, відповідно до яких необхідно формувати стратегію соціального забезпечення та захисту громадян в Україні; реформування соціальної сфери одночасно на всіх рівнях, починаючи з напрямків соціальної політики; здійснення кодифікації законодавчої бази щодо реалізації соціальної функції держави для полегшення роботи з нею, ратифікація лише тих міжнародних правових актів, статті яких вона зможе реалізовувати; модернізацію системи соціального забезпечення; посилення ефективності надання соціальних послуг; підвищення ефективності виконання соціальної функції в Україні за допомогою закордонного досвіду шляхом адаптації його до ментальної свідомості населення України; перегляд системи державних соціальних гарантій і стандартів для приведення їх у відповідність до сучасних соціально-економічних умов і відмови від "ручного" регулювання розмірів прожиткового мінімуму; визнання сім'ї головною ланкою у сфері здійснення державної соціальної політики, зокрема – базового отримувача позитивних результатів від ефективних заходів соціального захисту; перехід від здійснення кризового втручання у випадку настання складних життєвих обставин або набуття особою права на державну соціальну допомогу того чи іншого типу до політики профілактики виникнення соціальних ризиків; збільшення реальних прав громад на самостійний вибір постачальників послуг соціальної сфери шляхом здійснення переходу від централізованого адміністрування доходів і видатків місцевих бюджетів та жорсткого регулювання нормативів таких видатків на рівні територіальних громад і районів (які мають бути спрямовані на виконання власних соціальних повноважень) до домінування в цій сфері принципів субсидіарності та децентралізації.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення важливого науково-теоретичного завдання, що полягає в обґрунтуванні сутності й змісту процесів трансформації соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації, визначенні на основі цього провідних світових трендів й розробці рекомендацій для вдосконалення діяльності системи публічного врядування України щодо реалізації соціальної функції в нашій державі. Результати досліджень свідчать про реалізацію мети і завдань дослідження, що дозволило сформулювати наступні висновки та рекомендації:

1. Вітчизняне дискурсне поле досліджень проблематики сутності, моделей, інструментів та форм і методів реалізації соціальних потреб людства органами публічної влади у її взаємозв'язку з формуванням та реалізацією державної соціальної політики й ширше – з реалізацією соціальних функцій держави є доволі насиченим і

бурхливим, що визначається тією надзвичайною роллю та впливом на суспільство й діяльність держави, які відіграють соціальні потреби людини та інтереси суспільства в сучасному державотворенні. Міждисциплінарний джерелознавчий аналіз наукових поглядів на визначення змісту соціальної функції в системі публічного управління дозволяє виокремити 8 основних груп класифікаційних ознак на основі яких виокремлено 8 кластерів (загальнофілософський, вузькодисциплінарний, категоріально-понятійний, парадигмально-концептуальний, компаративно-історичний, інструментальний, структурно-інституційний та перспективний), що дає змогу певної систематизації наукового бачення особливостей становлення, формування і реалізації соціальної функції держави, змісту й сутності концепту "соціальної держави".

2. З кінця ХХ – початку ХХІ століття під впливом глобалізації в більшості держав відбуваються системні й динамічні перетворення у формуванні та реалізації соціальної політики, що обумовлює зміну класичних парадигм і концепцій формування соціальної держави (ліберальна; консервативна; соціал-демократична). В сучасному світі окреслюється нова модель соціальної держави, яка спрямована на стимулювання й залучення інститутів громадянського суспільства на засадах принципу субсидіарності. При цьому повсюдно відбувається звуження власних функцій держави, що реалізуються у відповідних соціально-адміністративній, соціально-захисній, соціально-стимулюючій, соціально-інвестиційній, соціально-емансипаторській та соціально-реабілітаційній політиках держави. Відповідно соціальна функція держави структурується на адміністративні, захисні, стимулюючі, інвестиційні, емансипаторські та соціально-реабілітаційні структурно-цільові складові, що видозмінюють державну соціальну політику, коли держава надає та гарантує найнеобхідніші соціальні гарантії найбільш нужденним, а іншим створює рівні умови для реалізації та виступає головним суб'єктом реалізації соціальних інвестицій у розвиток соціальної сфери.

3. Наукове тлумачення сутності й змісту соціальної функції держави перебуває у постійному динамічному розвитку, адже його постійно корегують нові виклики цивілізаційного розвитку та забезпечення сталої життєдіяльності суспільства, що під тиском процесів глобалізації формують певні тренди й вектори соціально-політичного поступу людства, що враховують проблеми екології, ядерного озброєння і військових конфліктів, демографічних криз та міграційних хвиль, біженців і голодуючих дітей, виснаження сировинних ресурсів планети та інші глобальні проблеми. Сучасне розуміння феномену соціальної функції держави як відповідного соціально-політичного інституту для задоволення загально соціальних потреб суспільства, передбачає синергетичне поєднання діяльності всіх органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства, спрямоване на активізацію, стимулювання, заохочення участі в формуванні й реалізації соціальної політики позадержавних інститутів на основі принципу субсидіарності, коли громадяни виступають не лише як споживачі соціальних благ – але й як їх виробники та надавачі. Напрями та стратегічні пріоритети в реалізації соціальної функції держави залежать від її рівня економічного розвитку та спроможності органів публічного врядування проводити в життя соціальні програми, які забезпечують гідне життя суспільства й громадянина. При цьому стратегія соціальної політики жодною мірою не може базуватися на популістських рішеннях керівництва держави й політичної доцільності, а насамперед має враховувати постійний розвиток національного господарства, що дозволить збільшити державне фінансування розвитку соціальної сфери.

4. Процеси трансформації соціальної функції держави періоду глобалізації проявляються у внутрішніх змінах суспільства, що долає втрачену державою соціальну

рівновагу та передбачають дії держави щодо модернізації владних повноважень органів публічного врядування, покликаних виконувати усе більш складні і різнобічні функції, які забезпечують динамізм розвитку економіки, її конкурентоздатність та безпеку, задовольняють нові соціальні потреби суспільства, а реалізація власне соціальної та інших функцій держави здійснюється через нові механізми, пов'язані із складними процесами глобалізації. Ключовими тенденціями в цих процесах є наступні: 1) глобалізація посилює суперечливі взаємини соціальної держави та громадянського суспільства й призводить до кризи соціальної держави; 2) традиційна національна держава добробуту все більше втрачає свою конкурентоспроможність внаслідок чого створюється новий, наднаціональний простір; 3) майбутнє сучасних соціальних держав все більше пов'язується з розбудовою соціально-економічної системи нового типу, характерного для епохи інформаційного суспільства, що спирається на інформацію, знання та сучасні ІТ-технології й штучний інтелект; 4) сучасний світ є глобалізованим і взаємозалежним, в ньому все більшу роль відіграють не матеріальні ресурси і фізична праця, а людський інтелектуальний потенціал, компетенції, якими люди володіють.

5. Специфіка виконання державою соціальної функції у різних країнах світу залежить від особливостей діяльності суспільних інститутів забезпечення загального добробуту, національних особливостей і культурних традицій. Найбільшу ефективність в сучасному демократичному світі демонструють модель забезпечення соціальної функції Сполучених Штатів Америки, центрально-європейська та скандинавська моделі. Попри значні соціально-політичні та фінансово-економічні відмінності в країнах з розвиненою ринковою та перехідною економікою, зарубіжний досвід трансформації та реалізації соціальної функції держави з урахуванням національної специфіки може бути корисним для розробки ефективної моделі соціальної держави й в Україні із застереженням, що просте копіювання досвіду провідних держав світу без врахування особливостей національної економіки, менталітету та політичної культури призводить до руйнування самої національної моделі соціальної держави, її системи соціального забезпечення та банкрутства самої держави. Відтак визначено, що найбільш пов'язаними з українськими соціальними традиціями, де важливе місце посідають ідеї соціальної справедливості і захищеності є німецька та скандинавська (соціал-демократичну) моделі соціальної держави. Проведений аналіз кращого закордонного досвіду дозволив здійснити узагальнення та обґрунтування універсальної моделі соціальної функції держави, що визначає витрати на соціальні послуги як інвестиції у людський капітал та спрямовується на досягнення соціальної справедливості у суспільстві, скорочення нерівності в розподілі соціальних та економічних ресурсів шляхом абсолютного зменшення різниці в статусі та доходах, переважання методів прямого (цільового) бюджетного перерозподілу з посиленням ролі приватних і комунальних (муніципальних) служб соціального забезпечення для надання адресної допомоги. Характерним і спільним для розвинутих країн світу є те, що якісна соціальна політика та соціальна стратегія залежать, насамперед, від рівня функціонування демократичної публічної влади.

6. Генезис діяльності органів публічного врядування з формування й реалізації державної політики щодо реалізації соціальної функції держави в Україні тісно пов'язаний зі становленням соціальної держави й досліджується як об'єктивна і одночасно необхідна закономірність трансформації: як суспільних відносин, так і системи органів публічного врядування держави. Нормативно-правовим підґрунтям для реалізації соціальної функції в Україні, й відтак – основою її історичного генезису виступає Конституція та вся система соціального законодавства, яка є інструментом

врегулювання суспільних відносин з питань організації та реалізації політики соціального захисту та особливо управління цим процесом, забезпечення практичної реалізації соціальних прав і свобод громадян, у т.ч. завдяки використанню інноваційних форм соціального захисту, дієвого державного контролю за дотриманням прав і свобод громадянина в сфері соціального захисту. Сучасна держава соціального типу відрізняється усвідомленням нової ролі соціальної політики в забезпеченні економічної та соціальної динаміки, принциповою відмінністю якої є утвердження людини й громадянина не стільки як фактора чи суб'єкта, скільки як головної цінності в суспільстві; метою соціально-економічного розвитку є те, що економічна політика має розглядатися виключно як складова соціальної політики, головним змістом якої стає запобігання, обмеження або ліквідація негативних наслідків здійснення політичних, економічних, правових перетворень відповідно до економічних можливостей держави та принципу соціальної справедливості.

7. Аналіз сучасного стану та проблем формування й реалізації соціальної функції Української держави в умовах впливу глобалізації засвідчив, що соціальна функція характеризується процесами поступової гуманізації, хоча і в цьому напрямі державної діяльності, спрямованому на забезпечення соціальної справедливості, накопичилося багато невирішених завдань. Основними негативними тенденціями в Україні є наступні: фактична руйнація державної системи соціального захисту й соціального забезпечення; відсутність стратегічних документів щодо формування та реалізації соціальної політики держави; безсистемність та неузгодженість дій органів публічної влади у сфері соціального захисту населення; провальна міграційна політика держави; зростання розриву доходів між багатими й бідними прошарками населення; низька частка заробітної плати у вартості продукції, що стимулює зростання бідності громадян та знекровлює систему соціального страхування в цілому; проблеми реалізації додаткового соціального захисту для низки категорій населення; існування протиріччя між декларуванням гарантій достойного рівня соціальних послуг та реальним станом фінансування системи соціального захисту; розгортання соціально-демографічної кризи в Україні, переважання чисельності жіночого населення над чоловічим; велика кількість самотніх; переважання смертності над народжуваністю; старіння населення, зростання неповних та альтернативних форм шлюбу, велика кількість самотніх громадян тощо.

8. Вдосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в сучасній Україні передбачає постійне оновлення діючої моделі соціальної політики держави, яка спирається на історичні традиції українського народу, його соціокультурну ідентифікацію, розуміння місця України у сучасному світі та стратегічних перспектив нашого історичного поступу. Це передбачає законодавче закріплення нової Доктрини соціальної політики держави, за якою має бути сформована стратегія соціального забезпечення та захисту громадян, реформування соціальної сфери одночасно на всіх рівнях, запровадження сучасних державних соціальних стандартів, на базі яких визначаються всі основні державні соціальні гарантії та дотримання принципу визнання людини-громадянина головною суспільною цінністю. Для подальшого удосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в Україні необхідно трансформувати цю функцію в управлінні соціальним розвитком до нових умов розвитку з врахуванням глобалізаційних процесів, а розвиток інструментарію державного регулювання має супроводжуватися появою таких характеристик механізмів державного управління як відкритість, гнучкість, партнерство з громадянським сектором, віддавання переваги методам стимулювання й заохочення над домінуванням патронування, різноманітних

обмежень та регламентуючих процедур. Активна соціальна політика має бути націлена на стимулювання економічного зростання. Для побудови нової моделі соціальної функції держави необхідно забезпечити такі умови: здійснення превентивних заходів для забезпечення певного життєвого рівня; узгодженість компонентів соціального забезпечення; розвиненість ринку; досконалість системи оподаткування; інституціоналізація соціальної політики.

9. Для подальшого вдосконалення реалізації соціальної функції держави запропоновано здійснити: законодавче закріплення нових стратегічних пріоритетів соціальної політики української держави, зокрема, через формування нової Соціальної Доктрини соціального забезпечення та захисту громадян в Україні; реформування соціальної сфери одночасно на всіх рівнях, з модернізацією системи соціального забезпечення; підвищення ефективності надання соціальних послуг та виконання соціальної функції держави в цілому; відмову від "ручного" регулювання розмірів прожиткового мінімуму, остаточного принципу фінансування соціальної сфери та повний перегляд існуючої системи соціальних стандартів держави й встановлених соціальних гарантій задля приведення їх у відповідність до міжнародно визнаних норм; законодавче закріплення сім'ї та родини як ключового об'єкту реалізації соціальної політики України, та, насамперед – базової одиниці обслуговування в системі соціального захисту й забезпечення громадян; переорієнтацію органів публічного врядування з реактивного способу здійснення втручання у кризових випадках потрапляння громадян у складні життєві обставини (набуття громадянином права на соціальну допомогу певного типу) до активної політики попередження й профілактики розвитку соціальних ризиків в українському суспільстві; забезпечення реальних прав громад на автономний вибір постачальників послуг соціальної сфери шляхом здійснення переходу від централізованого адміністрування доходів і видатків місцевих бюджетів та жорсткого регулювання нормативів таких видатків на рівні територіальних громад і районів (які мають бути спрямовані на виконання власних соціальних повноважень) до домінування в цій сфері принципів субсидіарності та децентралізації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Smachylo S. The Influence of Globalization on the Features of the Transformation of the Social Function of Modern State. *The World of Politics, Society, Geography : Scientific journal Pomeranian University in Slupsk*. Year I, Issue 2, 2016. P. 109–115.

2. Смачило С. М. Формування та реалізація соціальної функції держави в умовах глобалізації: джерелознавчий аналіз дискурсного поля України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. Вип. 4 (72). С. 9–15.

3. Смачило С. М. Проблематика процесу трансформації соціальної функції держави в умовах глобалізації. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України Серія : Державне управління*. 2018. № 3. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpsdu_2018_3_10

4. Смачило С. М. Американська модель забезпечення соціальної функції держави. *Економіка та держава : наук.-практ. журнал*. 2018. № 6. С. 62–67.

5. Смачило С. М. Становлення та розвиток центрально-європейських моделей забезпечення соціальної функції держави в умовах глобалізації. *Теорія та практика*

державного управління і місцевого самоврядування. 2018. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2018_2_31

6. Смачило С. М. Теоретичні аспекти формування та реалізації соціальної функції держави. *Економіка та держава. Серія : Державне управління*. 2019. № 2(10). С. 66–72.

7. Смачило С. М. Скандинавська модель забезпечення соціальної функції держави. *Eurasian Academic Research Journal*. 2019. № 7(37). С. 46–53.

8. Smachylo S., Khlivna I., Kartashova O., Filippova V., Huba M., Lysenko O. Modern methods of personnel motivation in public administration. *International Journal of Management*. Volume 11, Issue 4, April 2020, pp. 339–349. [Особистий внесок автора – розробка пропозиції щодо вдосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави].

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Смачило С. М. Соціальні функції держави: вибір моделі для України. *Роль суспільної комунікації та мас-медіа в процесах європейської інтеграції* : матеріали Польсько-Української міжнар. наук. конфер. (м. Ченстохова, Польща 8 травня 2017 р.). Ченстохова, 2017. С. 170–174.

10. Смачило С. М. Щодо концепції формування та реалізації соціальної функції держави. *Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України* : тези доповідей VI Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів, 27 листопада, 2017 р. Київ : ІПК ДСЗУ, 2017. Ч. II. С. 195–198.

11. Смачило С. М. Щодо парадигми і концепції соціальної держави в Україні. *Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах* : збірник матеріалів круглого столу, Київ, 18 квітня 2018 р. Київ, ІПК ДСЗУ, 2018. С. 62–66.

12. Смачило С. М. Соціальна функція держави: особливості формування та реалізації в сучасній Україні. *Публічне управління XXI ст.: світові практики та національні перспективи* : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конгресу 26 квітня 2018 р. Харків : ХарPI НАДУ, 2018. С. 376–379.

13. Смачило С. М. Проблематика сутності та змісту соціальної функції держави. *Публічне врядування в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку* : матеріали Щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 25 травня 2018 р.). Київ : МАУП, 2018. С. 58–59.

14. Смачило С. М. Становлення та розвиток механізмів реалізації соціальної функції держави в Україні у контексті бюджетної децентралізації. *Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи* : матеріали 9 міжнар. наук.-практ. конф. 19 жовтня 2018 р. Херсон : ХНТУ, 2018. С. 111–115.

15. Смачило С. М. Адаптація соціальної функції держави до європейських моделей в умовах глобалізації. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. 25–26 жовтня 2018 р. Полтава : Россава, 2018. С. 139–141.

16. Смачило С. М. Напрямки вдосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в Україні. *Європейський вимір реформування публічного управління в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 2 листопада 2018 р. Київ : МАУП, 2018. С. 137–140.

17. Смачило С. Сучасний стан та проблематика формування й реалізації соціальної функції держави в умовах глобалізації. *Сучасне управління: проблеми та*

актуальні питання XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців 14 листопада 2018 р. Харків : ХНУБТА, С. 52–55.

18. Смачило С. М. Вплив глобального інформаційного простору на трансформацію соціальної функції сучасних держав. *Інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях* : колективна монографія. Київ : "Юстон", 2018. С. 197–199.

19. Смачило С. М. Скандинавська модель виконання соціальної функції держави. *Актуальні проблеми формування та реалізації публічної політики України в умовах глобалізації* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (25 квітня 2019 р., м. Черкаси). Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2019. С. 267–274.

20. Смачило С. М. Роль органів місцевого самоврядування в реалізації соціальної функції держави країн ЄС в сучасних умовах. *Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи* : матеріали 10-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2019 р., м. Херсон). Херсон : ХНТІ, 2019. С. 171–173.

21. Смачило С. М. Щодо проблематики дослідження трансформації соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації (кінець ХХ – початок ХХІ століття). *Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах* : матеріали доповідей та тез круглого столу (Київ, 15 квітня 2020 р.). Київ : ТОВ "Видавничий дім "АртЕк", 2020. С. 113–117.

АНОТАЦІЇ

Смачило С. М. Трансформація соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації (кінець ХХ – початок ХХІ століття). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління. – ПрАТ "Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом". – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2020.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення науково-теоретичного завдання, що полягає в обґрунтуванні сутності й змісту процесів трансформації соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації, визначенні на основі цього провідних світових трендів й розробці рекомендацій для вдосконалення діяльності системи публічного врядування України щодо реалізації соціальної функції в нашій державі.

Запропоновано сучасне розуміння феномену соціальної функції держави як соціально-політичного інституту для задоволення загально-соціальних потреб суспільства, що передбачає синергетичне поєднання діяльності органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства, спрямованої на стимулювання та заохочення участі в формуванні й реалізації соціальної політики позадержавних інститутів на основі принципу субсидіарності, коли громадяни виступають не лише як споживачі соціальних благ, але й як їх виробники та надавачі. Обґрунтовано формування універсальної моделі соціальної функції держави, що визначає витрати на соціальні послуги як інвестиції у людський капітал та спрямовується на досягнення соціальної справедливості у суспільстві, скорочення нерівності в розподілі соціальних та економічних ресурсів.

Розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізмів реалізації соціальної функції держави в Україні на основі постійного оновлення моделі соціальної політики з урахуванням історичних традицій, соціокультурної ідентифікації населення, запровадження сучасних державних соціальних стандартів, на базі яких визначаються всі основні державні соціальні гарантії та дотримання принципу визнання людини-громадянина головною суспільною цінністю.

Ключові слова: держава, соціальна функція держави, публічне управління, глобалізація, трансформація.

Smachylo S. M. Transformation of the social function of a democratic state under conditions of globalization (late XX – early XXI century) – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Science in Public Administration, specialty 25.00.01 – theory and history of public administration. – The Private Joint-Stock Company "Higher Education Institution "Interregional Academy of Personnel Management". – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2020.

The dissertation presents the theoretical generalization and offers the original approach to a new solution of a scientific and theoretical task, which is to substantiate the essence and content of democratic state social function transformation under globalization, identify the leading global trends and develop the recommendations for improving the system of public management of Ukraine on the implementation of the social function in our state.

It is revealed that from the end of the XX – beginning of the XXI century under the influence of globalization in most states there are systemic and dynamic advances in the formation and implementation of the social function of the state, which causes a change of classical paradigms and concepts of the social welfare state (liberal; conservative; social and democratic). In the modern world, a new model of the social welfare state is outlined, which activates, stimulates, encourages non-state institutions, approves subsidiarity, while narrowing their own functions to be implemented in the relevant socio-administrative, social-protective, social-incentive, social-investment, social- emancipatory and social rehabilitation policies of public authorities.

Modern understanding of the phenomenon of state social function as an appropriate socio-political institution to meet the general social needs of society, which provides a synergistic combination of all public authorities and civil society institutions aimed at activating, stimulating, encouraging participation in the formation and implementation of social policy of non-government institutions based on the principle of subsidiarity, when citizens act not only as consumers of social welfare – but also as its producers and providers.

The formation of a universal model of the state social function, which defines the cost of social services as an investment in human capital and aims to achieve social justice in society, reduce inequality in the distribution of social and economic resources by reducing the difference in status and income, the predominance of direct (target) methods of budget redistribution with strengthening the role of private and municipal social security services to provide targeted assistance. A number of author's proposals for improving the mechanisms of realization of the state social function in modern Ukraine on the basis of constant updating the current model of social policy taking into account historical traditions, sociocultural identification of the population, introduction of modern state social standards are determined. Human citizen is the main social value.

Keywords: state, social function of the state, public administration, globalization, transformation.